

Podsticanje investicija u regionu

Uvod

Savet za inkluzivno upravljanje (dalje u tekstu CIG) je 11.septembra 2013. godine u Beogradu organizovao redovnu sesiju Regionalnog foruma na temu podsticanja investicija u regionu. Na sesiji su prisustvovali učesnici iz sedam opština regiona¹. Među učesnicima su bili članovi svih uticajnih političkih partija iz regiona: Bošnjačke demokratske zajednice, Sandžačke demokratske partije, Socijalističke partije Srbije, Srpske napredne stranke, Stranke demokratske akcije, kao i predstavnici organizacija civilnog društva iz regiona.

Okrugli sto je deo projekta koji je podržan od strane Ambasade Velike Britanije u Srbiji i Fondacije za otvoreno društvo.

Septembarški okrugli sto označio je prelazak rada Forumu na pitanja novih investicija u regionu i napretka opština koje ga čine. U tom cilju na sastanak su pozvani predstavnici nekoliko stranih i domaćih kompanija, nekoliko stranih ambasada koje su zainteresovane za razvoj regiona, kao i par stranih razvojnih agencija koje rade u regionu. Cilj sastanaka je dijalog sa predstavnicima privatnih kompanija i donatorske zajednice, kako bi se identifikovale prednosti i mana ulaganja u regionu, te da se na osnovu zaključaka sastanaka izrade preporuke čijom bi se primenom poboljšala investiciona klima u regionu.

Skup su otvorili predstavnici donatorske zajednice. Prvi izlagač je naveo da postoje tri izvora odakle mogu doći sredstva za pokretanje investicija: od Vlade preko koje rade i razvojni programi, od pojedinaca, kao i od privatnih investitora. Treći izvor je najpoželjniji pošto najviše doprinosi razvoju i zapošljavanju. Ali za njega je potrebna atmosfera u regionu koja je orijentisana ka privlačenju investicija i podsticanju privatnog biznisa.

Učesnik je naveo sedam faktora koji utiču na privlačenje privatnih investitora:

- politička stabilnost;
- odgovornost lokalnih samouprava;
- infrastruktura (putevi i drugo), neophodno je približiti region glavnim saobraćanim pravcima;
- odgovarajuće obrazovanje, treba obučiti ljude kako bi bili kompetitivni na tržištu rada;

¹Opštine Nova Varoš, Novi Pazar, Priboj, Prijepolje, Raška, Sjenica, and Tutin.

- plate koje su na kompetitivnom nivou po međunarodnim standardima, a atraktivne na lokalnom nivou;
- reformisano zakonodavstvo rada;
- privlačenje investicija ka sektorima koji su tradicionalno prisutni u regionu.

Drugi predstavnik donatorske zajednice je istakao da su za nove investicije istakao dva ključna faktora politička stabilnost i lokacija regiona u odnosu na glavne putne pravce. On je kritikovao lokalne političke lidere, koji po njemu prednost daju međusobnim sukobima umesto zajedničkog pronalaza rešenja i dovođenje novih investicija.

Učesnik je naveo da je prosečna nezaposlenost u celoj Srbiji 25%, dok je u regionu prosečno oko 50%. On je naveo da su turski investitori u stanju da dođu i da investiraju pre svega u tekstilnu i industriju nameštaja. Dobar primer za to je Leskovac gde je zaposleno 270 ljudi i gde je ostvaren izvoz od 2.1 miliona evra u Italiju. Na kraju, podvukao je da je sa procesom evropskih integracija koji je ponovo otpočeo, perspektiva investicija mnogo izvesnija. U tom smislu je značajna prisutnost turskih banaka u regionu, preko kojih opštine mogu da provere kredibilnost investitora koji dolaze, kao i da se predstave drugim potencijalnim investitorima.

Kako investitori i donatori vide region

Prisutni predstavnici investitora su se složili sa uvodnim izlaganjima, i neki od njih su ponovili ključne probleme, ističući u prvi plan infrastrukturu, nepogodno zakonodavstvo i političku stabilnost. Međutim, složili su se da sem političke stabilnosti, postoje i drugi elementi za koje je odgovornost i na lokalnu.

Nastavljajući se na prva dva izlaganja, jedan od predstavnika privatnog sektora je naveo da je njegova kompanija investirala dosta u regionu, ali da iako postoji želja za dodatnim ulaganjima postoje prepreke, koje moraju da uklone država i lokalna samouprava. Naveo je da kompanije čiji je centar u Srbiji imaju mnogo više razumevanja nego inostrane kompanije i da se bolje prilagođavaju na neefikasnost administracije. On je posavetovao sve prisutne članove Foruma da ukoliko zaista žele da se situacija promeni, oni moraju da budu proaktivni i da se mnogo više angažuju na pomoć investitorima koji su voljni da investiraju. Zakoni su često pravljeni za jedan drugi ekonomski sistem, i predsednici opština i drugi lokalni političari moraju da budu katalizatori da se neki propisi i zakoni promene ukoliko koče razvoj lokalne ekonomije i njihova promena ne ugrožava životnu sredinu i zdravlje stanovnika. On je istakao da ni jednoj velikoj kompaniji nije u cilju da radi nešto ilegalno, već samo traže da se određeni procesi ubrzaju.

Jedan od predstavnika donatorske zajednice se složio sa iznetim, i rekao da gradonačelnici svakako moraju da poštuju zakone i propise, ali i da budu pametni, i da pronalaze prostor za prilike koje im se ukazuju. Ni jednoj od opština regiona ne treba puno, samo 3-4 investicije, ali da moraju i da imaju jasne ideje i planove šta hoće da ostvare i da se mnogo više angažuju na komunikaciji sa državom.

Drugi predstavnici donatorske zajednice su se složili, navodeći da su umesto lista lepih želja koje redovno dobijaju od opština potrebni realistični projekti kojima su same opštine sposobne da upravljaju. U skladu sa tim treba da budu jasno izneti realistični ciljevi, planovi za njihovo ostvarenje i projektni menadžerski tim koji će ceo proces da vodi od početka do kraja, drugim rečima da bude osigurano da će same lokalne zajednice upravljati projektima. Gradonačelnici su ti koji treba da oforme jake ekonomske timove, koji će pokrenuti zamajac.

Govornici su se složili da predstavnici opština moraju da pruže više informacija investitorima kroz sledeće korake:

- pribavljanje sertifikata kroz usvajanje standarda kod NALEDa(Nacionalna alijansa za lokalni ekonomski razvoj) koji se dodeljuje opštinama koje su otvorene za nove investicije (business friendly municipalities);
- formiranje bazi podataka o slobodnom zemljištu (i rešavanje svih katastarskih pitanja), mogućnostima za proizvodnju ili dopremanje sirovina, kadrovima i mogućnostima za stvaranje novih kadrova (kroz analizu škola i univerziteta, i njihovih programa) itd.

Predstavnik biznis zajednice iz regiona je naveo da u poslednje vreme neke od opština ne samo da nisu prijateljske prema privatnom biznisu već ga i odbijaju. On je naveo da je njegovoj firmi firmarina (lokalni porez) samo tokom prošle godine povećan četiri puta, i to u opštini koja svoj rast projektuje upravo preko stranih investicija.

Jedan od investitora je podvukao i činjenicu da je veliki problem to što se veliki deo transakcija u regionu obavlja u kešu, te da upravo zbog toga nemamo pravu sliku o ukupnom BDP u regionu. Upravo činjenica da novac uglavnom ne ide kroz sistem predstavlja i prepreku za nove investicije. U tom smislu, potrebno je da firme u regionu više veruju sistemu, ukoliko žele da i sistem uradi nešto više za njih, pošto retko ko ne želi da investira u netransparentnu okolinu.

Član foruma iz Novog Pazara je naveo da investitori gledaju samo na svoje vreme, i zaobilaze Agencija za strana ulaganja i promociju izvoza (SIEPA) i Agenciju za privatizaciju, što stvara velike probleme za lokalne samouprave. U tom smislu je predložio da se njihovi predstavnici pozovu na neki od budućih sastanaka Forumu.

Investitori i donatori su istakli da postoji veliki problem sa obrazovanjem stručnog kadra. Mnogi mladi u ovim opštinama se ne često ne opredeljuju za zanimanja koja su tražena u kompanijama koje rade u regionu, te često se opredeljuju za zanimanja sa kojima će vrlo teško pronaći posao u svojim opštinama i uopšte regionu, pošto su ta zanimanja vezana uglavnom za javni sektor ili menadžerske pozicije. Učesnik je naveo da nije normalno da manje od 20% radnika u ovim privatnim kompanijama dolazi iz susednih opština, koje su blizu i gde postoje institucije koje mogu da obrazuju kadrove. U tom smislu, apelovao je na opštine da budu aktivnije na usmeravanju mladih da odaberu školovanje u skladu sa zahtevima tržišta, kao i na predstavljanju opcija koje postoje.

Skoro svi prisutni su se složili da postoji problem oko obrazovanja stručnog kadra, i da je potrebna pomoć oko redefinicije planova i programa stručnih škola nad kojima ingerencije ima država. Takođe, potrebno je razviti programe praksi sa kompanijama koje posluju u regionu kako bi mladi naučili posao.

Jedan od investitora je kao primer naveo Tursku, koja je reformom obrazovanja uspela da stvori dovoljno stručan kadar za investicije koje je počela da privlači. I to je osnovni razlog njenog buma. Jedan turski učesnik je na ovo izjavio da su oni doneli odluku da investiraju u radna mesta, i to je izbor koji je pred Srbijom. Ukoliko se taj izbor napravi, kako na nivou države, tako i na lokalnu, promena je moguća. Ovako, niko od investitora neće da ide tamo gde je klima za investicije loša, a rizici preveliki.

Neki od učesnika su se složili, i naveli neke konkretne korake koje država treba da učini:

- umesto subvencija za radna mesta da više pomogne oko pronalazjenja pogodnog zemljišta za investitore. U tom slučaju investitori će biti zainteresovani da donesu više opreme odmah u početku, čime bi i angažovali više radnika, umesto da napreduju korak po korak;
- pitanja vlasništva nad zemljom, odnosno sva katastarska pitanja moraju da budu rešena pre ulaska investitora;
- birokratske procedure za transfer novca koje se stalno ponavljaju za nerezidente (donošenje velikog broja dokumenata svaki put – potrebno je da se taj broj posle prvog donošenja smanji na najneophodnije) otežava poslovanje;
- smanjiti druge birokratske procedure sa kojima se kompanije suočavaju (naprimera u Srbiji veoma lako otvoriti firmu, ali da treba ogromno vreme da se ta firma i zatvori);
- izdavanje građevinskih dozvola je problem sa kojim se svi investitori suočavaju a odgovornost je na resornim ministarstvima i javnim preduzećima.

Učesnici su se saglasili da je potrebno na neki od budućih sastanaka pozvati i predstavnike Ministarstava i javnih preduzeća kako bi se čulo i njihovo mišljenje o ovim problemima.

Moguće lokalne mere za unapređenje ekonomskog rasta

Jedan od predstavnika investitora je naveo da je ideja oko koje opštine mogu zajednički da se angažuju podsticanje razvoja sektora informacionih tehnologija (IT). Sektor koji u poslednjih decenija beleži najveći rast su informacione tehnologije, i talas digitalizacije je počeo da zapljuskuje i Srbiju. U svetu se prave *smart* telefoni, aplikacije, internet sajtovi itd. Od nedavno ovo je sektor koji najviše raste, a sama Srbija postaje interesantna stranim investitorima, pre svega za tzv. outsourcing, pošto je bliža glavnim tržištima. U Srbiji je potražnja veoma velika za IT stručnjacima, i tu leži potencijal regiona. Sa velikim brojem mladih ljudi, postojanjem obrazovnih institucija odnosno univerziteta, moguće je strateški se usmeriti ka ovom sektoru.

Čak i bez postojanja univerziteta, moguće je nešto uraditi, otvaranjem isturenih odeljenja ili preko projekta kojim bi se kroz saradnju opština odradili obrazovni kursevi. Stvaranjem određenog broja stručnjaka, uz adekvatnu promotivnu kampanju i stratešku usmerenost opština regiona (kroz programe podrške mladima, kreiranje međuopštinskog projekta, adekvatno oporezivanje ili dodatne beneficije) ka ovom sektoru moguće je napraviti promenu i pokrenuti zapošljavanje i samozapošljavanje. Istakao je da interes stranih firmi za Srbiju raste, i da je ovo jedan od sektora gde geografija i infrastruktura malo znače. Potreban je obrazovani kadar, brz internet i računar. U tom smislu ceo region bi mogao da profitira, doprinelo bi se zaustavljanju migracija, i povećali bi se lokalni prihodi opština.

Učesnik Foruma iz Novog Pazara je pozdravio ovu inicijativu, ali je naglasio da opštine moraju biti više upućene jedne na druge ako misle da dugoročno napreduju. Treba da se naprave neke zajedničke institucije koje bi razvijale neke grane kao što su turizam ili poljoprivreda. Ovakva udruživanja nisu novost u Srbiji i jedan od pozitivnih primera je grad Kragujevac, koji zajedno sa nekoliko opština pokreće zajedničke projekte i lobira kod međunarodnih finansijera. Bez obzira na političke nesuglasice i trvenja između različitih frakcija oko problema koji su uglavnom simboličke prirode potrebno je biti realističan i udružiti snage ukoliko se želi da se nešto postigne. U tom smislu je potrebno zajednički raditi i na promociji i imidžu regiona i slati pozitivne signale umesto negativnih.

Jedan od stalnih učesnika Regionalnog foruma izneo je ideju saradnje polimskih opština Prijepolja, Sjenice, Priboja i Nove Varoši oko proizvodnje sekundarnih poljoprivrednih proizvoda. On je naveo da bi bilo dobro da se pomognu mali, domaći proizvođači da se udružuju i formiraju zajednički brend za različite vrste proizvoda koji se inače proizvode po domaćinstvima, zatim da se ta proizvodnja podigne na viši nivo, putem zajedničke recepture, kontrole kvaliteta i kreiranja brenda. Opštine bi trebale da zajednički, zajedno za postojećim maloprodajama subvencionišu prodaju i time otvore lokalno tržište za proizvode. Ovim programom bi se stimulisalo i dodatno zapošljavanje u regionu. Drugi učesnici su se složili da je ideja interesantna i da bi je trebalo dodatno razraditi, te bi eventualno mogao da se održi jedan manji Regionalni forum samo na ovu temu.

Jedan od predstavnika donatorske zajednice je naveo da je upravo proizvodnja hrane jedna od grana u koju bi vredelo ulagati u Srbiji, zbog male ili nikakve zagađenosti prirodne sredine.

Drugi predstavnici donatorske zajednice su se saglasili da su obe ideje interesantne, ali da je potrebno da se pre bilo kakvih konkretnih koraka urade analize tržišta, te da se uvide koliki prostor zaista postoji za te delatnosti, kako se ne be uludo trošile pare.

Zaključci i preporuke

Učesnici su uspeli da formulišu nekoliko zaključaka i preporuka.

Zaključeno je da su teme kojima Regionalni forum treba da se bavi u budućnosti: projekat saradnje opština regiona oko razvoja IT sektora, razvijanje zajedničkog poljoprivrednog projekta

četiri polimске opštine i na posletku profilisanje stručnog obrazovanja u školama. Takođe, nekoliko učesnika je navelo da bi bilo dobro da se na forumu diskutuje početkom sledeće godine o pitanju ostvarivanja prava bošnjačke zajednice pošto će polovinom iduće godine uslediti izbori za Nacionalni savet bošnjačke nacionalne manjine.

Takođe je zaključeno da bi na neke od budućih foruma bilo potrebno pozvati i predstavnike državnih institucija, ministarstava i javnih preduzeća.

Učesnici su i artikulisali nekoliko preporuka usmerenih kako ka lokalnim samoupravama u regionu tako i prema državi:

- Lokalne samouprave treba da izrade realistične planove i strategije za razvoj privrede, koja će biti utemeljene na stvarnim kapacitetima i mogućnostima, a ne na spiskovima lepih želja.
- Predsednici opština i njihovi ekonomski timovi moraju biti proaktivni i pronalaziti mogućnosti da se pomogne investitorima oko njihovih potreba. Oni moraju da preuzmu odgovornost komunikacije sa državnim institucijama na iznalaženju kreativnih rešenja, u skladu sa zakonima i propisima.
- U cilju privlačenja investicija, opštine treba da usvoje određene standarde i da pribave sertifikate (koje izdaje NALÉD) da su opštine koje su orijentisane ka investitorima.
- Opštine treba da sačine svoje lične karte kojima će potencijalnim investitorima predstaviti svoje potencijale: baza podataka o slobodnom zemljištu, sirovinskoj bazi, i kadrovskim potencijalima (postojeći kadrovi i potencijali za njihovo obrazovanje), informaciju o lokalnim porezima i eventualnim beneficijama.
- Lokalne samouprave bi trebale da se više angažuju na međuopštinskim projektima pošto bi time bile i konkurentnije, i interesantnije za potencijalne investitore. Trebale bi da, poput drugih opština u Srbiji, zajednički lobiraju za investicije i povoljne kredite za lokalni razvoj. U tom smislu, svaka politizacija je kontraproduktivna, a saradnja bi pre svega počivala na *interesu* a ne na romantičarskim ubedenjima.
- Lokalne samouprave treba da urade presek obrazovnih potencijala u svojoj sredini i da se ispita njihova adekvatnost u odnosu na razvojne strategije i već postojeće privredne kapacitete. Očigledna je nesaglasnost obrazovnih programa sa potrebama regiona, i potrebna je reforma „odozgo“, za koju bi opštine morale da se izbore kod državnih organa. S druge strane, tamo gde postoji obrazovni programi saglasni potrebama, zbog zastarelosti kurikuluma i nedostatka praksi školovani kadrovi nisu dovoljno obučeni. Potrebno je takođe da se opštine više anagažuju u cilju razvoja programa praksi sa privatnim preduzećima koja rade u regionu.
- Opštine u regionu bi trebale da usmeravaju privrednike u regionu da posluju u okviru sistema, pošto transparentno poslovanje pomaže rastu poverenja kod investitora. Sa druge

strane, potrebno je da država smanji prinadležnosti zaposlenih kako bi se smanjilo opterećenje poreskim i socijalnim davanjima i stimulisao ulaza novca u legalne tokove.

- Lokalne samouprave treba da se više angažuju u saradnji sa donatorskom zajednicom na stvaranju ponude ekonomske infrastrukture, kojom bi se stimulisali investitori da ulažu.
- Država bi trebala da umesto sistema subvencija investitorima ponudi zemljište i infrastrukturne kapacitete, pošto će na taj način više stimulisati interes za pokretanje veće proizvodnje.
- Država takođe mora da pomogne opštinama da reše postojeća katastarska pitanja.
- Takođe, evidentno je da javna preduzeća svojim sporim birokratskim pristupom otežavaju povećanje investicija, te centralna vlast mora da stimuliše preduzeća da uspostave službe za brze odgovore, kao i da menadžment preduzeća mora da više saraduje sa lokalnim zajednicama.
- Centralna vlast mora da se pozabavi brojnim birokratskim preprekama koje otežavaju funkcionisanje preduzeća u lokalnim sredinama, pošto postoji veliki broj propisa koji realno otežavaju poslovanje.

Lista učesnika

Sead Biberović, izvršni direktor, NVO Urban-in, Novi Pazar
Gavrilo Bujišić, odbornik, Skupština Opštine Priboj(Socijalistička partija Srbije)
Zora Čelović, direktor, NVO Ženska inicijativa, Priboj
Jovan Čorbić, predsednik Opštine Raška (Socijalistička partija Srbije)
Branislav Dilparić, predsednik Skupštine Opštine Nova Varoš (Socijalistička partija Srbije)
Emir Hašimbegović, predsednik Opštine Prijepolje (Sandžačka demokratska partija)
Enis Imamović, poslanik u Narodnoj Skupštini Republike Srbije, Novi Pazar (Stranka demokratske akcije)
Krsto Janjušević, pomoćnik predsednika Opštine Priboj, (Serbian Progressive Party)
Mirsad Jusufović, menadžer projekata , UNDP, Novi Pazar
Stanko Kijanović, odbornik, Skupština Opštine Prijepolje , (Srpska napredna stranka)
Šemsudin Kučević, predsednik Opštine Tutin (Stranka demokratske akcije)
Hazbo Mujović, predsednik Opštine Sjenica (Stranka demokratske akcije)
Mujo Muković, poslanik u Narodnoj Skupštini Republike Srbije, Novi Pazar (Bošnjačka demokratska stranka)
Ignjat Rakitić, zamenik predsednika Opštine Raška, (Srpska napredna stranka)
Ishak Slezović, direktor, Radio 100 plus, Novi Pazar
Faruk Suljević, zamenik gradonačelnika Novog Pazara (Sandžačka demokratska partija)
Ahmedin Škrijelj, sekretar gradskog odbora Stranke demokratske akcije, Novi Pazar
Azra Zatrić, član Glavnog odbora, Bošnjačka demokratska stranka, Novi Pazar
Nikola Avram, generalni direktor, MK Mountain Resort
Vladan Avramovic, Ambasada Velike Britanije u Srbiji
Đordje Boljanović, menadžer projekata, USAID
Mehmet Kemal Bozay, ambasador Republike Turske u Srbiji
Diğdem Buner, savetnica, Ambasada Republike Turske u Srbiji
Mladen Cvetanović, programski asistent, EU Progress Program
Shpetim Gashi, potpredsednik, Savet za inkluzivno upravljanje
Alex Grigorev, predsednik, Savet za inkluzivno upravljanje
Jasna Hajder, politički savetnik, Ambasada Velike Britanije u Srbiji
Marko Ilić, izvršni direktor, *Ringier* Axel Springer Srbija
Fatih Karaca, direktor, Halk Bank
Grant Morrow, Ambasada Sjedinjenih američkih država u Srbiji
Nenad Moslavac, tehnički savetnik USAID
Igor Novaković, saradnik u Srbiji, Savet za inkluzivno upravljanje
Howard Ockman, direktor projekta, USAID
Aleksandra Šanjević, programski koordinator, Fondacija za otvoreno društvo
Graeme Tyndall, menadžer projektnog centra, EU Progres Program